

# DOCENTEN HANDLEIDING

Leerlingen uit groep 7 en 8 van het basisonderwijs maken kennis met armoede. Een probleem dat een grote groep kinderen in Nederland treft.

Alle smaken tegelijk, moet kunnen... toch?

NIEUW  
(MOET IK HEBBEN)

Soms lijkt het of ik maar één echte vriend heb....!!

# AAN DE SLAG MET ARMOEDE

je ziet het pas als je het weet....!!

Die bal was zeker niet zo duur als ik zelf ben...

AAAUWW

Elke dag een verrassing... of juist niet?

# HANDLEIDING AAN DE SLAG MET ARMOEDE

**In Nederland groeien bijna 400.000 kinderen en jongeren op in armoede. Het gegeven dat bijna 1 op de 9 kinderen in ons land in armoede leeft, maakt de kans groot dat ook in jouw klas leerlingen zitten die opgroeien in een gezin met weinig geld. De oorzaken zijn verschillend: scheiding, ontslag, ziekte of nooit geleerd hebben om met geld om te gaan. De overeenkomst is dat kinderen nooit de oorzaak zijn van de problemen, maar wel de dupe ervan zijn. Uit gesprekken met leerlingen en ouders die leven op of onder de armoedegrens blijkt dat armoede geregeld gepaard gaat met sociale uitsluiting. Kinderen hebben het gevoel 'er niet bij te horen'.**

## DOEL VAN DE LES

Een belangrijk doel van het lespakket *Aan de slag met armoede* is het bespreekbaar maken en het herkennen van de signalen van armoede. In iedere klas zitten gemiddeld 2 á 3 leerlingen die opgroeien in armoede. Armoede zorgt voor minder kans op een opleiding. Schaamte, sociaal isolement, stress en eenzaamheid maken het tot een lastig bespreekbaar onderwerp. Toch geven kinderen zelf aan dit in de klas wél te willen doen: erover praten, erover leren en er samen mee aan de slag gaan. Door het thema armoede geregeld te bespreken in de klas, ontdekken leerlingen dat er meer mensen zijn die met het probleem te maken hebben en verlaag je voor leerlingen de drempel om erover te praten. In het lesmateriaal krijgen ze handige tips voor wat je met weinig geld kunt doen en vooral: hoe je elkaar kunt helpen. Verder vinden leerkrachten en ouders op het digitale platform, dat deel uitmaakt van het lespakket, gegevens van organisaties die hulp kunnen bieden.

*Aan de slag met armoede* is gemaakt met steun van AFAS Foundation. Het materiaal is ontwikkeld met kinderen.

## KERNDOELEN:

Aan de slag met armoede maakt onderdeel uit van Burgerschapsonderwijs. Het raakt de kerndoelen 34, 35 en 37 van het leergebied Oriëntatie op jezelf en de wereld:

- \* 34 De leerlingen leren zorg te dragen voor de lichamelijke en psychische gezondheid van henzelf en anderen.
- \* 35 De leerlingen leren zich redzaam te gedragen in sociaal opzicht [...] en als consument.
- \* 37 De leerlingen leren zich te gedragen vanuit respect voor algemeen aanvaarde waarden en normen.

## HET LESMATERIAAL

Het lesmateriaal is geschikt voor leerlingen in groep 7 en 8 van het basisonderwijs en bestaat uit een werkboekje voor de leerlingen, een brief met informatie voor ouders en het digitale platform:

aandeslagmetarmoede.nl. Hier vind je onder het kopje 'digitale opdrachten' interactieve opdrachten en een minidocumentaire over twee kinderen die opgroeien in armoede. Deze laat je zien op het digibord. Stellingen en vragen zetten de leerlingen aan het denken en bieden volop ruimte voor gesprekken. Je kunt de les in een keer geven of opdelen in meerdere lessen. Het hele programma duurt ongeveer 1,5 uur.

## DE ROL VAN DE LEERKRACHT

Ouders en kinderen die leven in armoede, zullen er vaak alles aan doen om te voorkomen dat hun situatie bekend wordt. Het is niet de taak van de leerkracht om op zoek te gaan naar kinderen die in armoede leven. Door de les te geven en het thema armoede door het jaar heen geregeld te benoemen als veelvoorkomend onderdeel van de samenleving, kun je als leerkracht kinderen laten merken dat ze niet alleen zijn. Ook creëer je zo een sfeer waarin kinderen die dat willen zich veilig voelen om hun situatie te bespreken.

## ARMOEDE SIGNALEREN

Organisatie voor maatschappelijke activering De Vonk heeft een signalenkaart armoede gemaakt om leerkrachten te helpen. Zij verdelen de signalen die kunnen wijzen op armoede in drie situaties: omgeving, thuis en onderwijs.

De laatste zullen we hier bespreken, de volledige kaart vind je op [de-vonk.nu](http://de-vonk.nu). Bij de volgende signalen is het goed om extra op te letten:

- Een leerling komt zonder ontbijt naar school.
- Een leerling heeft geen lunchpakket bij zich of juist een luxe pakket van de voedselbank.
- Een leerling komt met een smoesje waarom het niet mee kan op schoolreis.
- De schoolbijdrage wordt niet betaald.
- Een leerling neemt geen schoolboeken of materialen van thuis mee.
- Een leerling komt vaak te laat.

## JE HEBT EEN VERMOEDEN, EN DAN?

Bespreek je zorgen met de intern begeleider of de vertrouwenspersoon op school. Op het platform [aandeslagmetarmoede.nl](http://aandeslagmetarmoede.nl) vind je een overzicht van instanties waar je meer informatie kunt krijgen en jouw zorgen kunt delen. De Vonk adviseert het gesprek met ouders aan te gaan met de volgende zin: "Er zijn tegenwoordig veel gezinnen met grote financiële problemen waardoor kinderen in de knel komen. Is dat bij u misschien het geval?"

## VEILIGHEID

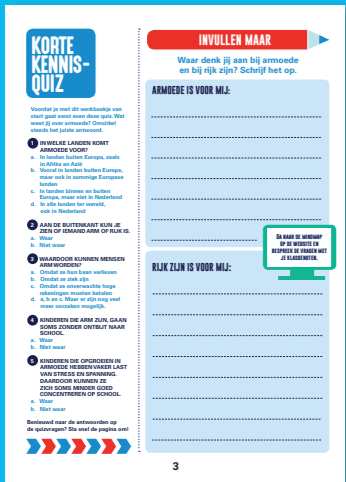
Een veilig klassenklimaat is altijd belangrijk, maar zeker wanneer je moeilijke onderwerpen bespreekt. Een veilig klassenklimaat kenmerkt zich door een goede relatie tussen de leerlingen onderling en tussen de leerkracht en leerling. Er heerst een goede sfeer waarbij de regels duidelijk zijn. Veel klassen hebben afspraken over hoe leerlingen met elkaar omgaan. Herhaal de regels voor deze les. Heeft jouw klas deze afspraken niet? Vraag dan aan leerlingen wat volgens hen belangrijk is bij klassengesprekken. Leerlingen houden zich beter aan regels die ze met elkaar bedacht hebben. Schrijf de afspraken op een groot vel papier. Denk hierbij bijvoorbeeld aan:

- We laten elkaar uitpraten.
- We behandelen elkaar met respect.
- Niets is fout.
- Alles wat besproken wordt, blijft in de klas.
- We luisteren naar elkaar.
- We lachen een ander niet uit.

Als kinderen het lastig vinden om verhalen te delen met de klas, kun je eventueel bij sommige opdrachten in kleinere groepen werken.

Aan de slag!





## Deel de werkboekjes uit.

De leerlingen schrijven hun naam op de stippelijijn. Vraag de leerlingen wat ze zien op de voorkant. Wat hebben de tekeningen volgens hen te maken met het onderwerp?

Dit is de gedachte die de vormgever erbij had toen hij deze cover ontwierp: “Het zijn allemaal objecten die gewoon lijken, maar als je in armoede bent beland, ineens niet meer zo vanzelfsprekend zijn:

- Lekker een ijsje eten (kan al een probleem zijn).
- Nieuwe sneakers (veel te duur).
- Een dure telefoon is heel gewoon (of toch niet).
- Sporten, voetballen... alles kost geld... (en dat doet dan weer zeer...).
- Een dagelijkse boterham... (is soms al moeilijk).
- Een spaarvarken met pleisters (want sparen is een probleem).
- Een 3d bril... (de wereld ziet er anders uit).
- Een oog (uiteindelijk gaat het niet om spullen, maar om vriendschap en liefde. Soms is dat iets dat je eerst moet ervaren en leren zien.).
- Het hondje (want geeft troost, oordeelt niet en is er als het nodig is).”

## Pagina 2

Lees de tekst. De leerlingen zien wat ze weten/kunnen na de les:

- Ze weten waar armoede voorkomt.
- Ze hebben bedacht wat armoede en rijkdom voor hen is.
- Ze weten wat het betekent om op te groeien in armoede.
- Ze kunnen vertellen wat de oorzaken en gevolgen van armoede kunnen zijn.
- Ze hebben nagedacht hoe ze kinderen die opgroeien in armoede kunnen helpen.
- Ze komen in actie voor kinderen die opgroeien in armoede.
- Ze weten waar ze terecht kunnen voor hulp als ze zelf in armoede opgroeien.

In de inhoudsopgave zien de leerlingen de diverse onderdelen die in het werkboekje behandeld worden.

## Pagina 3

De leerlingen maken individueel **DE KORTE KENNISQUIZ** en testen wat ze al weten over armoede.

### KORTE KENNIS QUIZ

Antwoorden:

- 1 d
- 2 b
- 3 d
- 4 a
- 5 a

Bespreek de antwoorden en lees de bijbehorende uitleg op pagina 4.

De leerlingen noteren bij de opdracht INVULLEN MAAR wat armoede voor hen is. Bespreek de antwoorden. Heeft arm en rijk volgens de leerlingen altijd met geld te maken? Of kan je bijvoorbeeld ook arm of rijk zijn in vriendschappen?



**KORTE KENNIS-QUIZ** **KLAAAR MET DE QUIZ?** **WAT VIND JIJ?**

Lees de stellingen en bevestig of je het ermee eens bent of niet. Plaats een vinkje in het juiste vakje.

1. Armoede komt in alle landen van de wereld voor. In het west land meer dan in het oosten. In Nederland leven 250.000 mensen in armoede. 250.000 mensen zijn kinderen die opgroeien in een arm gezin.

2. Omdat bijna iedereen in Nederland een bankrekening heeft en elke kind een schooltas, gaat het niet om rijkdom of armoede, maar om de manier waarop je de wereld ziet. Het gaat om de manier waarop je de wereld ziet.

3. Armoede is een probleem dat iedereen kan overkomen. Het is niet alleen een probleem van de mensen die arm zijn, maar van iedereen die met hen omgaat. Het is een probleem dat iedereen kan overkomen.

4. Armoede is een probleem dat iedereen kan overkomen. Het is niet alleen een probleem van de mensen die arm zijn, maar van iedereen die met hen omgaat. Het is een probleem dat iedereen kan overkomen.

5. Armoede is een probleem dat iedereen kan overkomen. Het is niet alleen een probleem van de mensen die arm zijn, maar van iedereen die met hen omgaat. Het is een probleem dat iedereen kan overkomen.

**WAT IS ARM?**

Deze is een quiz die de leerlingen helpen te begrijpen wat armoede is. Het gaat om de manier waarop je de wereld ziet. Het gaat om de manier waarop je de wereld ziet.

**BIJGAANDE OPDRACHTEN**

**‘Blijf elke dag in jezelf geloven’**

TOPVOETBALLER MEMPHIS DEPAY HAD DEER MAAKSELIJKE JEUGD: EN WAS VEEL HELEWELD EN WEINIG GELD. MAAR ZIJN OUDEREN ZIEN HEM ALLES WAT ZE KUN EN HIL STAK AL ZIJN ENERGIE EN ZIJN TALENT. ‘ER ZIJN VOOR DIVERSE BELANGRIJKE DAN GELD.’

**HOE WAS HET VROEGERE IN ZIJN LEVEN?**

‘Ik ben geboren in de wijk...’

**WAT MEKTE JE ER VROEGER VAN?**

‘Ik heb altijd...’

**WAT VIND JIJ?**

‘Ik vind het...’

**HOE KUN JE HET BETER VERSTEN?**

‘Ik heb altijd...’

**MEMPHIS DEPAY**

Ga naar [aandeslagmetarmoede.nl](https://aandeslagmetarmoede.nl).

Klik op de button digitale opdrachten **DIGITALE OPDRACHTEN** en ga naar Armoede. Laat deze mindmap zien op het digibord en check wat de leerlingen al weten over het thema armoede aan de hand van deze zes vragen:

- Aan welke woorden denk je bij ‘armoede’?
- Welke dingen kun je niet doen of kopen als je arm bent?
- Waarom word je/ben je arm?
- Hoe zie je dat iemand arm is?
- Wanneer ben je arm?
- Wat kun je doen tegen armoede?

Laat de kinderen hun antwoorden beargumenteren. Vraag door om te weten wat leerlingen precies bedoelen.

## Pagina 4

Bij de opdracht **WAT VIND JIJ?** discussiëren de leerlingen in groepjes over vier stellingen. Vervolgens kruisen ze hun antwoord aan en schrijven op waarom ze dat vinden. Bespreek de antwoorden en de argumenten. In welke groepjes was iedereen het met elkaar eens? En waar verschilden de meningen? Hebben kinderen hun mening veranderd door de argumenten van anderen?

Lees de tekst **WAT IS ARM?**

## Pagina 5

Profvoetballer **Memphis Depay** heeft tegenwoordig genoeg te besteden, maar dat is niet altijd zo geweest. In zijn jeugd was er weinig geld. Lees zijn verhaal. Stel na het lezen de volgende vragen:

- Memphis denkt dat kinderen het tegenwoordig veel moeilijker hebben dan vroeger door social media. Waarom zou dat zijn? **Ze zien bekende mensen die geld, grote auto's en dure merken hebben. Als je dat thuis niet hebt, kun je al snel denken dat je niet goed genoeg bent.**
- Herkennen de leerlingen dit? Zijn ze weleens jaloers op anderen? Laten ze zelf op social media zien wat ze allemaal hebben? **Waarom wel/niet?**
- Memphis zegt dat er ‘zoveel dingen belangrijker zijn dan geld’. Wat zal hij hiermee bedoelen? **Je blijdschap vinden in andere dingen. Je familie, je geloof: wat dan ook. En investeren in je talent.**
- Vinden de leerlingen ook dat veel dingen belangrijker zijn dan geld? **Wat dan? Waarom?**
- Wat bedoelt Memphis met de opmerking dat social media niet het echte leven is? **Op social media laten mensen vaak de beste versie van zichzelf zien. Alles lijkt fantastisch omdat vervelende momenten vaak niet gedeeld worden.**



## VIDEOFRAGMENT 1

De leerlingen kijken in de les naar vier fragmenten uit de documentaire 'Hagelslag 4-ever'. Je vindt de fragmenten op het digitale platform onder de button digitale opdrachten. Ze maken kennis met Nicky, een meisje van twaalf dat arm is. Ze doet boodschappen bij de voedselbank, shopt voor kleding bij de kringloopwinkel en houdt haar spreekbeurt over kinderarmoede om het onderwerp bespreekbaar te maken in haar klas. Start het fragment. Aan het eind van het fragment verschijnt de volgende stelling in beeld: Bij de voedselbank zou je alleen maar gezonde producten moeten krijgen. Wat vinden de leerlingen van deze stelling? Zijn ze het er mee eens? Waarom wel/niet?

Extra vragen over dit fragment:

- **Weten de leerlingen wat de voedselbank is?** Licht dit eventueel toe. De voedselbank is een organisatie van vrijwilligers die levensmiddelen inzamelen en deze gratis geven aan mensen die niet genoeg geld hebben om van te leven.
- **Wat vinden ze ervan dat je gratis boodschappen krijgt bij de voedselbank?**
- **Welke producten zou de voedselbank moeten geven en welke niet?**
- **Wat vinden de leerlingen ervan dat Nicky en haar broertje moeten controleren of er schimmel op het brood zit?**
- **Wat zouden de leerlingen het liefst krijgen als ze naar de voedselbank zouden gaan?**
- **Waarom is het belangrijk om gezond te eten?**
- **Mag je ook weleens ongezond snacken?**



## Pagina 6-7

Lees de strip. Het verhaal is gebaseerd op echte verhalen van kinderen die opgroeien in armoede. Wat gebeurt er in het verhaal? Zouden de leerlingen hun vrienden wel mee naar huis durven nemen als zij in Stevens' schoenen stonden? En zouden ze eerlijk zeggen waarom ze niet mee kunnen naar het zwembad? Waarom wel/niet? Wat zou het voordeel zijn van eerlijk zijn? Zitten er ook nadelen aan? Wat vinden ze van de reactie van Sem?

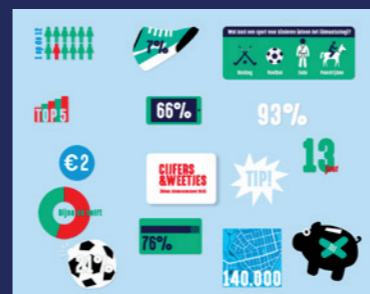


## VIDEOFRAGMENT 2

Start op het platform het tweede fragment. Dit fragment eindigt met de stelling: Als je vrienden bent, maakt het niet uit of je arm of rijk bent, iedereen is hetzelfde. Wat vinden de leerlingen van de stelling?

Extra vragen over dit fragment:

- **Nicky's vrienden hebben veel mooie dingen die Nicky niet heeft. Ben je rijk als je veel spullen hebt? Of zijn andere dingen ook belangrijk?**
- **Wat kan Nicky niet wat haar vrienden wel kunnen?**
- **Denken de leerlingen dat het weleens lastig is dat Nicky's vrienden meer geld hebben dan Nicky? Op welke momenten?**
- **Wat kan Nicky op dat soort momenten doen?**
- **En wat kunnen haar vrienden doen? Hoe kunnen zij Nicky het gevoel geven dat zij erbij hoort?**



## CIJFERS EN WEETJES

Door te klikken op de plaatjes ontdekken de leerlingen meer over armoede. Bespreek het met elkaar: verbazen de cijfers of hadden de leerlingen dit wel verwacht? Wat vinden ze ervan?

**TEST WELKE KEUZES MAAK JIJ?**

Als je weinig geld hebt, kan een uitje of een verjaardag je veel stress opleveren. Hoe reager jij als je iets wel wilt, maar niet kunt? Doe de test en ontdek het.

**15** Je hebt volgende week een toets op school en eigenlijk zou een van je ouders je voorhouden. Dit betekent alleen schoolproblemen aan hun hoofd overtuigen het er niet van kunt. Wat doe je?

**16** Op school is het jaarlid (kostenloos) komen. Het is een leuke tijd om te zijn. Je wilt heel graag op vooruit, maar weet dat je ouders dat niet kunnen betalen. Wat doe je?

**17** Je wilt heel graag op vooruit, maar weet dat je ouders dat niet kunnen betalen. Wat doe je?

**UITSLAG**

**7-15 punten? Praat erover**

**16-25 punten? Problemen delen**

**26-35 punten? Help een ander**

## Pagina 10-11

In de test WELKE KEUZES MAAK JIJ? ontdekken de leerlingen hoe zij reageren als ze iets wel willen, maar niet kunnen omdat er geen geld voor is. Ze beantwoorden individueel de zeven vragen en tellen vervolgens hun punten op. Vraag wie zijn of haar uitslag met de klas wil delen. Herkennen ze zichzelf in de uitkomst?



## Colofon

*Aan de slag met armoede* is een initiatief mede mogelijk gemaakt door AFAS Foundation, die in Nederland projecten ondersteunt binnen de domeinen Onderwijs, Gezondheidszorg en de Samenleving. Dit lesmateriaal is ontwikkeld door Missing Chapter Foundation in samenwerking met Young Crowds. Het bestaat uit een werkboekje, een handleiding en een digitaal platform: [aandeslagmetarmoede.nl](https://aandeslagmetarmoede.nl). Niets uit de uitgaven behorende bij de leerlijn (print & digitaal) mag worden gereproduceerd zonder schriftelijke toestemming van Missing Chapter Foundation. De inhoud is auteursrechtelijk beschermd.

**Concept:** Missing Chapter Foundation  
**Projectmanagement en eindredactie:** Young Crowds  
**Redactie handleiding:** Françoise Giesen  
**Corrector:** Mans Kuipers  
**Vormgeving:** Thomas van Staveren en Susy Cascado  
**Online specialisten:** Annemarie Dekker en Lennard Meijer  
**Illustratie stripverhaal:** ©TRIK  
**Illustratie Akwasi:** Thomas van Staveren  
**Foto Depay:** ©ANP

